

18881

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

V.Torsås

20/8 1947

Nilsson, Alma, 1947

Svar på ULMA:s frågelista M 22 Jordens
fruktbarhet

19 bl.4:o

18881

1
So-az på prägelita M 22
Jordens fruktbarhet sänder välliden.

V. Torsås sk.

I Jordens fruktbarhet.

Från V. Torsås socken Småland.

Sagesman, uppvecklaren, född 1875:

1. Ja för mycket längre sedan i tiden hade folk
för se en helan hop på kånst-å, å ärenty-å
å gulen, för di skåne på grenn-å tåing
å då ståndande å-å. Di hö hövde
mat å jula-drecha på skrana, å måjja
(mura) å ja di satte mat ånne mat-å-
lan (matbordet), ått detta berodde noch
på åu gulens ångla skulle vålna
ått som detta kam i herding må.
(Ja. Trölyttis var detta aniktten) kan

ULMA 1881. Alma Nilsson. 1947
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 22

dock ej hevisas. Många tog det väl som
 en gammal sed och visste ej dererit vad
 det skulle va bra för, men far och mor
 och far-a-fann (farfar) hade djo-är so, och
 ett brödfäls såde en ma ta seden = bruket
där en a/är — a' inte det en kommer.

Också fanns det många olika seder och det-
 sa borde brukas där de hörd hemma, och
 gjorde en på sitt vis, och en annan på sitt.

Även dessa tjuvskär har jag tyvärr
 glömt endast ett ^{en} dessa kien jag nog snart
 åter-ge.

För att på gott och välbakat bröd
 cender hela året skulle ugn-rahor
 smickras julaften. Man använde ju trä-
 rahor att baka ut glö-va-na (eldglöden)
 var den murade bakugnen med, och
 om dessa tjuvskärs julaften (detta utjö-
 des på dagen) fick man alltid bra bröd.

Barua bonna-bän-i va ingen säu-
rynt räu på jula-dä (men lavade (legede))
ju ingen vidare mat dä, ä på so äts einte ke
juel, men ä bonna-bönä-nä, uieka ju
höfts i reter från doppet — ställe va bra för
den kanmande äringa ä obekant.

Midssommar. Några känthets om detta
ämne är icke bekant vid midssommar tid
men man hypulade (var hemlighet) med
mycke annat dä, sä stora möjlihet fänna.

Ä är säkert man entruerade sig
mycke mera för, av grammas = nabla-a
-nas (de närhaende) störd och värthet
man gick och gjorde jempörelser mellan
dens eller dens akra (äkrar).

Kors ä ffärs (kors och tvärs) är ju e
gammat ord pråk, som träligen stäm-
mar från den tid dä man gick kors ö

4
sena akra a° löckå (lyckor) = (mindre, entaka
akra) som laga utom det egentliga gå-
(går-det) för att skydda dem mot all slags
(slags) förgöring

Teke kyrktagen kvinna borde
helst inte gå någontans utom-hus, eller ta
någon i hämn, pänn (förrän) har tackat
prästen förrän prästen tagit henne i hand och
reut upp henne, vid kyrktagens en.)

Jag har icke hört någon säga, men av
den kända dam jag har om torsåsboarnes
mentalitet i gammal tid, är jag övertygad
om den he-l-ig-hedna-orena barnsängs-
kvinna icke borde gå över någon akra
för att i fästa hämn inte själva ö kända
te ska-l (till skada). Ringen kände ju kets
om inte någon löjning (ledning) djö-ät
(gjort) nåt vackare-ty må, attän, alla
bräut ner, vändk Eldö-ning (yvelvård)

ildöng (jvel-dött djur). Jag har hört gamle be-
 rätta — i min barndom — att de ha gran-
 nar gräde ner reit/jvel-döda djur eller döda
 katter och kattergar, som man fört gjort av med, i
 grannes eller vännens akä (äker) eller på dennes
 ägor dels för att jvel slipa ha dena skälli-a
 (ohägliga — lika så oturliga) — saka på sina
 egna ägor, och samtidigt fanns det de som
 genom denna handling sökte överföra oturen
 till grannes ägor. Då käme skriva bra
 för en he-en kuinnfolka-menne att gå
 över täckat, detta för att i fästa käme inte
 skada sig jvel eller barnet, men kuinman
 i och för sig ansågs oren till han täckat
prätter (tills han tarit henne i hand vid kyrka
tägnereu) är det ju enäjligt att även värt-
 ligheten kunde. La skada av hennes gång
 över skän (äkern). Bestämt kan sägas att den
he-a-na (hedna) kuinman prätades.

ULMA 18881. Alma Nilsson. 1947
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fgl. M 22

Väretiden. II

ja det blev åtminstone ren skörd
om inte rågen gät i ax Urbeanus — omtant
sade man Blenda-dagen = den 27 maj) detta
namn fanns i gamla alme nackan nu hets
dagen Blenda —. Denna dag var ju k
dar senare men var välkänd så den dag
fruktvättarna upphört, och på vilken man
borde sätta bruna löror.

Hade inte rågen gät i ax då, så ble dö inget
nyl (nyl = nytt mjöl av årets skörd) u
Ola brok (Oulsmåne, och dö
ble dö les-mens-neng-a (åtminstone) en
ja-rå (swär-s) pärs jult dau (dö.)

Statiden är icke bekant.

Vid, och omkring midsommaraften
fruktade man alltid frost, det var 3 nätter

7
jör och tre nätter efter midsommars som
kallas järn-nätter.

Det har förekommit att man tigit upp
mitt i nätterna då, och gått ut i röskrärens
samt med en oxe-törn medan vi har
fjara (twa) personer gått så äpp a° så nu
fjara = den yta tömmen räckt öns — ja
fjara-ann ja (twa) naturligt vis. ja så
ha de gått a° vasa i råjen, a° ja° so°
vis fått laxen te a° böja se, a° i a° må
då samma, ha daggen (daggen) fallet
till marken och även som kanske redan
börjat buga sig mot marken — av hylan
har en blivit läuare och torrare sedan
vattenet försvunnit och man har ämmentas
försökt skydda den undan järn-nätter-
na. ja, detta har ju hemmat enträffa
även ja° andra tider t.ex vid regn
med stark åtföljande hyla. Om eld-

ning obehag, här.

Vidare rindfydda tider

2000 när rågen rök, råk, (blommade)
da° var den mycket ömtålig för kyl.

Rågen hetänd dag fanns ej för denna,
dels var rågen möjuren sådd på olika
tider beroende på väderleken och dels hade
man olika sorters råg, varför inte all råg
blommade samtidigt. Mycket furoddes
på låget, var åkern högt belägen
eller låg nere i sogge-tå (Skuggi-å)
dal.

Ja man sökte skydda ärtor och vete 2.0 om
kvällen mot kajor, kråkor och skator.

Det vanliga var att kläda ut en
gäbbe ella käreing — ja man stoppade
lite hö i t.ex. en pås byxor och knöt sedan
nere end byxans slut och lät di kärsne

reptamparna man knätet må hänge å
 dingla, sen fätes byxorna på en hörs
 träkors som man dragit ihop, och genar
 korsets fjär-må (Wärmlå) drag man ärmarna
 till en gammal pålsäck, må skingret
 (skingret = sullen) ut. fjär-mån måste va
 något hö-a-tare (uttalas som det skines)
 (= kortare) än tröjans ärmar för att få
 någon del av blusa å en lik som värka
 händer — ja så å den reita delen av
 ärmarna som ju saknade — einammä-
te känne veff-ta bort chyran (pågarnes).
Hudet så å ju övert på korsets högsta
 topp och var lixformat av en hö-topp.
Hampesäck betod enst av gamla
 hampesäckar som man fått utrikes
 ifrån, må hampesäck i, j, sållan hu-a-
no. Hampen användes ej, eller för alldeles
 i hemmen. Hampesäckarna brant

ju ganska fort sänder och kunde då bli
 lika till skö-ät (sköit = kjöl) till en
ärta-spöke som en kanske en tillgjord
 hela kampe-kärengen utå läcka
 gamla påsa (säckar).

De här korren med de läjje (pula) spöken
 sälles redan till ganska djupt i jorden för att ej
trella håll (falla ankuell). De skyddade
 ganska bra, åtminstone förts tiden.

Imon parentes sået så användes
 sådana också vid ensamt liggande gårdar
 för att skrämna bort höken och även
 rånen, från gården. Bävarspöket gick ej
 vara så högt, utan detta stötades mot
 mot en äjne-bärke (en-bruke) e. d. l.

Sammen på dessa spöken som skyddade
 åkrarna var också: kampe-spöke, ärta-
spöke någon sade också fäjl-spöke.

De andre kalltes hökaspröke, å rävspöke.

En kvinna som var sigot särskilt otrevligt arbeta klädd sig i de sånne lempor hon ägde brukte ursäktas sig med följande, om hon måtte visa sig för någon utantilländ: "Acha-na-me, ää ja, si ut som en redit ärtaspöke i da, nu skänds ja, — ända' dä' inte å röt-mä-nad, — ja da' kunde man ju ää gullig skändes. Dejs var ju en viss det är skilnad på luggas och på t. ex skänd mat, men talesättet var sådant och ord-språket — eller som de alla kallades orditö-ven flödade rikligt.

Och! Benämningen på ärta-spröken fr. föregående sida hade fler namn namnen föf-la-skänma.

Tillägget till svar 2 sidan 2 i frågelistan

Ansåg man att någon födjo-ät (förgjort) ens akra (åkrar) eller de blivna kända på något oförklarligt sätt anlitas namnen någon kilok, som inte bara varit såd och hot, utan som oftast kunde visa häcken de var som varit framme (som begått el-dödet.) Något direkt ex för dagen kan ej ges om detta, men det har berättats om (sär (W) nabbo-a = heima-stu-bo-a (den när-boende = heis = hing = den andra stugan) som hade ett ho-ät (horn) i sidan mot hingarna (varandra) att den ägne djek a° sänkte (dränkte) en well-drefta-d a° kaä i den ävres bränn (brenn) för te a° kham ut vannet. a° kine (di ävres) varit ju ingana (ingenting) om, utan ha° folk a° på drocke a° aä (det). ja te seit flät

ds

app lite to likes utö kätte-to-et, o' d' o' m' d'
di' ötte brämnen hette di' en käu d'ä-ä.

Vell-dreft-edf-en käu som inte hön-
de hemma i gården, utan va ble-en källa-
-döprakte ej hem) och var där för kammern på
dreft(dreft)=hän gick ä' drevf=hemlös).

Ues! Hade man taeet gårdens
käu kulle denna snart seknats.

Jag vill med dessa hennis ä' folkut vora
grannna och försökte skada sina ovän-
-ner, därför ä' man — kanske av egen
erfarenhet — ett ordpråk säger: "På sex
sjelv-ä' känn-ä' enu Anna.

Ja dessa har jag hört gamla berättat i
min barn dom.

Här föder ju hat. Efter sådana erfaren-
heter fortsatte nästa generation ä' hata och
skada grannen. Det har berättats om två
familjer med gamla nedärvda trätor

till sirt avdeles hänt från ä ta kål par
kenan ro (varandra) och vände sig till sirt
 till en klök, för att få hus-pre (hemfrid).
 Det meits so vad denna klök — en Min-
na) ordinerade har jag glänt, men hege
 familjerna skulle slå sitt ö sätta-vann
 och — troligtvis sitt vren — på en
 sådan plats att hege huv hällen va
ö son unge-na att gå över dette dag igen.
 Derritans skulle alla ö sätta (tvätt)
 sig om häv ana (händerna) i sitt å sam-
na vann. Detta påtogs skola hjälps
 men in litt (pen der ligt) no ck (no g) va
då sitt huv en bök son då-e (dag) ba ro
lite av tan ens — ja, Ve-tan ens (helt kort ta
där efter). Ja nu grän na-de (tän kte)
man om dö ds pa det stod i för händ else
med or dina tion en u g va då då va
fö slas (slag) = vad dette bet y d d e

Stål ansågs som ett ihjdsmedel mot
all slags dare-li-ker (leppre trandam
 och förgöring;) detta-stålet, troddes be-
 rätta denna egenkap emedan det fun-
 nits stål i de spikar som anhöret på
 Gallegata drevos genom järre hånler.

Något talesäti om frukthar jord
 finnes ej men l'ä-äti om skienä (shager)
Acudägles (acdeles) pinne söcknemärket
 (söcknemärket) te tö-ä-söken (torsäs-söken)
 men (utan-söcknas (utan söden) leggä
tre små gära-bitar = delar av en törs gärd)
 som heta nyttorp (= nyttorp) om dessa
 gårdar sadets ut de på grund av sin
skienä (magra) törre, och steniga jord: "kasta-
 de ä" (av) se en bonne vart annat år.
 Också ett slags sökutning. Någon
 annan lär ej ha funnits.

Gärahit (mindre gård) sådana fanns det
 gott om i V. Torsås på 1880 talet som jag
 själv minnes. Dessa gära-bita voro
ut-brö-te-mo (ut brutna) från en större gård
 och tillkomme genom arv. I en familj där
 ju alltid äldste sonen om sådan fanns köpte
 denne — och hade förmåns rätt till för-
 äldra gårdens, men kunde han ej lösa ut
 (skaffa pengar till de andra syftningens arv-
 brukets så att nämndone någon av hans
 (de andra) fick en jöra-bit, vid någon ut-
 skift, eller någon del som ansågs lämplig
 att lägga en liten ny gård på, eller s. k.
 torp. Sådana kallades oftast gära-
bita. Talades redan efter hand en dylik
 gård (= småbruk) sade man om köparen
 att han ha köpt se en liten gära-bit
 o' då känne sen var här eller där.
 Lite längre fram i tiden när folket

började resa dels till Norrlandsbanan
 på perronvärsarbete och dels till samma te-
 gellbruk i Skåne eller till betfältet i Skåne
 där man förtjänade lite mera, såde man
 om dessa gärahita att en känne varken
leva ella då po däm, pö fick en mäjt
vis so mäen så, so en peck te brö föda
so sakkt (svakt) en ju ente hät (ihjäl),
onen en känne då ente leva po däm.
 Ätså skälle då va en slas pläjs-ri
a va ajarens (ä'gande) te en lökken,
då en ente skälle ed mä a varken
leva ella då.

En för den växande grödan farlig
 period var ju hela röttningsperioden
 och särskilt den s. k. persekvekan
 vilken också kallades frunterners
vekan, under denna period
 kunde den grammatiska väring gå till
 spillo, en kvinnfolken drack fö
på lörenska-ris fö mötet haffe,
på rena namnsdags-gille, li sen
släppte fö mötet ut ett eye-na
(egna = vren), ella också klänge
di ge se te o lipa (gräta) te den nju
-milda grad, sa hele hemlen
va målen, o då trick quade.
Do och folk o ensade om då
ente skulle hätta (hålla opp) må
regnarett, o djos då ente då, sa
sa di — bara på lörenska prover

19
(kännt) äū vi fä° djöro som poek
djö-ö (gös) på° bilaud = utrikes.
Va da° fö° ma°?

je vi fän läta vaū hänas
(fäs läta det häuast-göro som
det viū.) Man sade öksö° äū det
reymar sa-söf = säser = kännt)

Ordet sa° lades ofta till som ett
hays bekräftelse på° det sagda.

Bötmånader

Dä° fick ena vävar ligga ute till blek-
ning ty da° rättes (rättnade) dessa
och blev a hora.